

Adéla Kotátková

Neurologia científica i divulgació literària: estratègies de desterminologització en *L'home que va confondre la seva dona amb un barret*, d'Oliver Sacks¹

Adéla Kotátková
Universitat Jaume I

1. Introducció

Quan un text de divulgació científica es converteix en *best-seller* d'abast mundial, podem dir que la ciència ha trobat el camí per a encisar el públic general. Aquest és el cas de la neurologia, la qual ofereix als lectors uns casos tan peculiars que, de vegades, ni la ficció literària els pot superar. Un dels grans clàssics que ens conta aquestes històries sobre els seus pacients és Oliver Sacks. Sense deixar de ser en cap moment un professional de la neurologia, es posa en la pell d'un escriptor, un narrador que té moltes històries reals per a contar-nos. Però, perquè aquest escriptor-científic hagi pogut arribar a tants lectors, no li van bastar només els fets mèdics, sinó que els va haver de convertir en textos literaris comprensibles per a tothom.

Com troba l'autor un equilibri entre un discurs de base científica i una narrativa adreçada a un públic ampli? Com sabem, la terminologia científica conforma una part indèstria de la professió i del discurs mèdics. Els lectors, tanmateix, no han de conèixer necessàriament tots els termes especialitzats. En aquest article veurem quines estratègies emprà Oliver Sacks per integrar l'ús de la terminologia científica sense perdre els lectors pel camí. Veurem, doncs, quins recursos emprà per fer-los comprensibles els termes sense necessitat de ser experts en la matèria. Compararem d'aquesta manera, com es pot construir una literatura de masses sense renunciar al rigor.

En el nostre treball ens centrem en l'obra *The Man Who Mistook His Wife for a Hat* (1998 [1a ed. 1985]). Partirem de la versió catalana *L'home que va confondre la seva dona amb un barret* (1999), que ha tingut molta difusió en l'àmbit català, ja que en comptem amb diverses edicions. Moltes de les altres obres, així mateix ben famoses, també s'han traduït al català, com ara: *Despertar*, *Un antropòleg a Mart* o *Musicofília: Històries de la música i del cervell*. Facilitarem entre claudàtors els exemples del llibre en la llengua de l'original i els compararem en els casos en què hi observem diferències rellevants.

2. El llenguatge de la divulgació científica

Algunes de les obres de divulgació científica més populars no han estat compostes per escriptors professionals que fan l'adaptació i la traducció del coneixement científic per a un públic general, sinó directament pels científics mateixos. Aquest és el cas d'Oliver Sacks, Antonio Damasio o David Eagleman, entre molts altres. Els llibres d'Oliver Sacks són avui dia uns clàssics. Es tracta d'obres que podem trobar tant al despatx d'un neuròleg com també a les llibreries no especialitzades dels aeroports o de les estacions de tren (Grabowski, 186-187). Aquesta tendència continua també amb llibres més recents d'altres autors, com ara el ja mencionat David Eagleman. Aquest neurocientífic, quan va publicar el seu llibre *Incognito: The Secret Lives of the Brain* (2011), va aparèixer en la llista del New York Times dels èxits més grans en vendes de la literatura de no-ficció.

Quan parlem del coneixement científic, hem de tenir en compte que no forma part de la naturalesa, sinó que es la interpretació que en fa la comunitat humana, amb

¹ Aquest article s'ha realitzat en el marc del projecte d'investigació "Lenguaje y cultura de la salud" (CSO2014-61928-EXP).

l'instrument racional del llenguatge (Cassany, López & Martí, 74). El llenguatge del discurs científic especialitzat es caracteritza, sobretot, per l'ús de la terminologia. Segons Cabré, la peculiaritat més notable de la terminologia, en contrast amb el lèxic comú, consisteix en aquesta condició:

serveix per designar els conceptes propis de les disciplines i activitats d'especialitat. En conseqüència, els termes són coneguts fonamentalment pels especialistes de cada una d'aquestes matèries i apareixen amb una freqüència molt alta en els documents especialitzats de cada disciplina (155).

Un dels trets característics del llenguatge científic prototípic és, doncs, l'ús del *tecnolecte*, és a dir, del lèxic tècnic d'una professió concreta. La terminologia és una marca de científicitat, la que indica la pertinença a una comunitat de professionals i que serveix per a la comunicació entre ells. Els casos clínics solen contenir molts termes especialitzats, ja que estan pensats per a altres col·legues del mateix àmbit. Cal remarcar, però, que es tracta d'un gènere marginat, poc valorat i perifèric respecte del discurs científic prototípic.

En canvi, quan parlem de la divulgació científica ens referim, sobretot, a una manera de presentar el coneixement per fer-lo accessible als no especialistes. Perquè els llecs puguin accedir al coneixement que està *xifrat* amb recursos lingüístics propis del discurs científic especialitzat, cal que siguin reelaborats i recontextualitzats amb l'ús d'altres procediments expressius (Cassany, López & Martí, 78). Es tracta, per tant, d'una autèntica negociació dels significats de la terminologia i de la imatge social dels especialistes (Salvador 2009). Perquè el text sigui comprensible per a la gent de fora d'un àmbit especialitzat, cal *desterminologitzar* el llenguatge. La divulgació científica és una bona mostra de l'equilibri, d'aquesta “dinàmica establerta entre els termes i els mots” (Salvador 2004, 100). Òbviament, no és possible eliminar tots els termes, però se'n pot reduir l'ús substituint-los per altres recursos. En el cas que s'empri la terminologia, l'autor ha de preveure quins són els termes que podrien dificultar la comprensió als seus lectors i reformular-los. En aquest article ens centrem, precisament, en la manera com utilitza la terminologia Oliver Sacks i quin recurs empra per fer-la comprensible.

A l'hora de redactar un text de divulgació, l'autor pot decidir si evita un terme o l'empra i, en aquest cas, ha de considerar si el seu lector el podrà entendre o li dificultarà la comprensió del text. En el darrer cas l'autor haurà d'emprar alguna estratègia per a recontextualitzar-lo. Segons Cassany, López i Martí, a l'hora de processar la informació científica en el discurs especialitzat per a convertir-la en la divulgació científica accessible per a lectors molt heterogenis, se segueixen tres operacions: reelaborar, denominar i textualitzar. La reelaboració consisteix a seleccionar la informació rellevant que es vol transmetre. La denominació de conceptes és la tria de formes lingüístiques per designar “a cada nudo o vínculo de la red de conocimientos que debe ser transmitido” (Cassany, López & Martí, 96). La textualització del discurs es basa en l'elecció del mode del discurs. Mentre que la reelaboració se centra més aviat en el contingut, les altres dues operacions tenen a veure amb la forma de presentar el text. El que diferencia la denominació i la textualització és que la darrera s'aplica a l'àmbit textual –i, per tant, global– i la primera al local, com ara als termes, les expressions, etc. Aquestes estratègies són “indicadores de que se toman en consideración lectores más alejados del núcleo de la comunidad discursiva profesional y, en consecuencia, se tiende a reducir la opacidad de discurso” (Salvador, Macián & Marín, 84).

De totes maneres, no s'ha d'entendre la divulgació científica i el discurs científic com dues cares d'una moneda: discurs *especialitzat* vs. discurs *ordinari*; ja que es tracta d'una mateixa llengua, encara que cadascun té unes peculiaritats en els seus usos discursius. Fins i tot el discurs científic més prototípic no deixa de tenir una dimensió retòrica ben important. La terminologia també continuarà present en els textos de la divulgació. El tractament que se li donarà serà diferent, ja que no s'hi pressuposarà que tots els lectors tenen un coneixement compartit sobre un tema en concret.

3. Els casos clínics d'Oliver Sacks

Oliver Sacks (1933-2015) fou un neuròleg i escriptor nord-americà d'origen britànic. La seva fama mundial es deu als seus llibres, en els quals va aconseguir captivar els lectors amb les històries dels casos clínics més curiosos amb què es trobà en la seva praxi. En aquestes històries mostra els retrats humanitzats dels pacients que pateixen diferents menes de trastorns neurològics.

Els casos clínics són un gènere dominant en la presentació d'*estudis de casos* en la neuropsicologia. Es tracta, per tant, d'un discurs mèdic especialitzat amb una finalitat didàctica. Està escrit per a un públic expert que comparteix uns coneixements necessaris per a descodificar els significats de l'informe (Francis & Kramer-Dahl). En canvi, els textos de Sacks són, des del punt de vista dels gèneres literaris, un *híbrid* de cas clínic i conte (Salvador 2015a). Així doncs, Sacks ens presenta una manera alternativa d'escriure els casos clínics, una forma orientada a un públic general no especialitzat. D'aquesta manera, converteix el cas clínic en la història d'un pacient.

Oliver Sacks, per tant, pertany a la categoria de científic-escriptor, en els discursos biogràfics del qual veiem com es barreja la seva visió de neuròleg amb la voluntat de captivar els lectors. L'autor empra estratègies pròpies de textos literaris i, per això, els relats que trobem en el llibre funcionen d'aquesta manera:

parten de la peripecia de unos pacientes y oscilan entre la ilustración de la investigación y la apuesta por la exploración de los límites de la enfermedad y del sentido de la vida, sirviéndose de recursos retóricos como metáforas, artificios estructurales de la narrativa o referencias a obras o autores de la cultura universal (Salvador 2015a, 11).

No es tracta de casos clínics restringits als professionals de la medicina, sinó que Sacks obre aquest gènere i el transforma per fer-lo accessible al públic general. Això no vol dir que aquest *best-seller* no estigui present en les prestatgeries dels estudiants i professionals de la neurologia. L'autor conserva trets del discurs d'un científic, perquè empra terminologia especialitzada, però sense abusar-ne, ja que la finalitat és mixta “comprender como un científico y comunicar como un escritor, más exactamente como un narrador hábil” (Salvador 2015a, 15). Aquesta obra és, per tant:

una auténtica ósmosis entre literatura y medicina, configurando una neurología de la identidad donde médico y paciente interactúan de manera estrecha y donde, a partir de los relatos más o menos literaturizados, el médico (él mismo, que en alguna ocasión se presenta también como paciente aquejado de una dolencia) construye su propia identidad (Salvador 2015b, 70).

Així doncs, aquest llibre conté trets propis de la ciència, sobretot en les seqüències descriptives i expositives, però també de la literatura, ja que les històries es contenen “in a strong narrative vein” (Hoffmann, 406). La nostra hipòtesi és que, com que els destinataris d'aquest llibre són, majoritàriament, no professionals, aquest fet s'hauria de veure reflectit en el text. Així doncs, l'autor no hauria d'emprar massivament l'argot

professional, sinó que hauria de simplificar-lo. Tanmateix, pels temes que tracta Sacks en la seva obra, és necessari i inevitable l'ús d'alguns mots especialitzats. En el següent apartat veurem quines estratègies emprà Sacks perquè els seus textos de temàtica especialitzada siguin comprensibles per a un públic més general.

4. Les estratègies de Sacks

Des del punt de vista dels continguts o del gènere, Sacks té molt poc a veure amb el misticisme o l'ocultisme, però, curiosament, les xifres de venda de les obres de divulgació científica han crescut en paral·lel amb les d'aquells gèneres ben poc científics (Safir, 7). Quan llegim els casos de Sacks, tenim la sensació d'accedir a unes històries amb un punt de *misterioses* i *sobrenaturals*. La terminologia, com hem explicat, forma una part inherent dels casos clínics, ja que no és possible defugir-la completament. Però és que, a més a més, en el cas d'Oliver Sacks, la integració del tecnolecte forma part de l'atractiu del seu estil i contribueix a donar-li aquest aire misteriós que atrapa el lector.

Però perquè el lector no perdi l'interès i pugui ser absorbit pel llibre, l'ha d'entendre bé. La terminologia podria complicar-ho i, per això, veurem en aquest apartat les estratègies que ha emprat Sacks a l'hora de redactar els casos clínics. Seguint Cassany, López i Martí parlariem de la textualització del discurs. Òbviament, en tot el llibre hi ha moltes estratègies que conformen el text, com ara l'ús de la narració, dels diàlegs, etc. Però nosaltres ens centrem només en algunes de les estratègies textuais més freqüents que faciliten la comprensió dels mots suposadament desconeguts per als lectors a base de reformulacions / adaptacions, com ara els sinònims, les parafrasis i els similis. Amb els exemples extrets del llibre d'aquest autor, veurem que usa diversos tipus de recursos com els anteriorment mencionats però, fins i tot, els procedents del discurs científic, com ara la definició o l'exemplificació.

4.1. L'exemplificació

Aquesta estratègia és característica dels textos explicatius, ja que s'empra per aclarir una idea abstracta o complexa mitjançant un cas concret o particular. En el cas de l'obra de Sacks, s'empra, sobretot, per inserir un exemple després d'haver utilitzat algun mot que podria causar problemes de comprensió.

- (1) La intensificació específica (i patològica) de l'olfacte ha estat assenyalada com un dels factors potenciadors de la parafília, el fetitxisme i altres perversions i regressions. A.A. Brill (1932) descriu molt bé aquest fenomen, i el contrasta amb la riquesa del món olfactiu dels animals macrosomàtics (com ara els gossos), dels «salvatges» i dels nens petits. (199)

[Specific (and pathological) enhancements of smell have indeed been reported as occurring in paraphilia, fetishism, and allied perversions and regressions. (*This is well described by A.A. Brill (1932), and contrasted with the overall brilliance, the redolence, of the smell-world, in macrosomatic animals (such as dogs), 'savages' and children.*)] (158)

Com podem veure, l'ús d'exemples quotidians i concrets (*gossos / dogs*) resulta molt eficaç a l'hora de explicar conceptes abstractes i especialitzats (*animals macrosomàtics / macrosomatic animals*), tal com observen (Cassany, López & Martí, 90). Un altre model d'exemplificació podria ser el següent:

- (2) Tots els «hiperestats» poden arribar a ser monstruosos, perversos, aberrants; es poden convertir en «paraestats»: la hipercinèsia tendeix a la paracinèsia

(moviments anòmals, corea, tics); la hiperagnòsia es transforma immediatament en paragnòsia (perversions, aparicions, potenciació mòrbida dels sentits); els fervors dels «hiperestats» es poden convertir en passions violentes. (199-120)

[All the 'hyper' states can become monstrous, perverse aberrations, 'para' states: hyperkinesia tends towards parakinesia –abnormal movements, chorea, tics; hypergnosis readily becomes paragnosis –perversions, apparitions, of the morbidly heightened senses; the ardors of 'hyper' states can become violent passions.] (89)

Hi observem que, entre parèntesis en català (i entre guions en anglès), s'ofereixen als lectors els símptomes de la *paracinèsia* i de la *paragnòsia*, perquè puguin imaginar-se què patiria el pacient. Sacks s'assegura de la bona comprensió des del principi de l'oració, ja que introdueix diversos adjectius expressius (*monstruosos, perversos, aberrants*) que avancen que es parlarà d'un tema molt desagradable. En aquest cas, ens atrevim a dir que sense els exemples donats, un lector de fora de l'àmbit sanitari tindria problemes de comprensió i probablement només hi llegiria que una certa malaltia tendeix a esdevenir una altra. En canvi, amb els exemples-símptomes, el públic general ho pot entendre molt millor i *entrar en la història*.

Aquest recurs és bastant freqüent en l'obra de Sacks, ja que l'exemplificació és molt útil per a un escriptor: donar uns mots com a exemple permet continuar la línia narrativa. Ho veiem en l'exemple (3), en el qual, gràcies a aquesta estratègia, Sacks continua contant la història sense necessitat d'afegir-hi frases amb explicacions perquè no es perdi el lector. Tota la informació necessària es troba dins de la mateixa frase. És, per tant, un recurs molt efectiu en els casos en els quals l'escriptor no vol trencar la frase mitjançant l'incís i afegir-hi una pista per als lectors.

- (3) Així, per demostrar la seva afàsia, el neuròleg havia de fer un esforç extraordinari per parlar i comportar-se d'una manera no natural i suprimir tots els trets extraverbals, com el to de veu, l'entonació, qualsevol accent o inflexió especial i tota mena de pistes visuals (l'expressió, el gest, tot aquest repertori d'actituds i postures personals) [...]. (109)

[Thus, to demonstrate their aphasia, one had to go to extraordinary lengths, as a neurologist, to speak and behave unnaturally, to remove all the extraverbal cues –tone of voice, intonation, suggestive emphasis or inflection, as well as all visual cues (one's expressions, one's gestures, one's entire, largely unconscious, personal repertoire and posture).] (80)

4.2. La definició

La definició consisteix a explicar amb precisió i exactitud el sentit d'un mot o una expressió (DNV), en una *presumpció d'ignorància* que es projecta sobre l'interlocutor o l'auditori (Salvador 2009). És una de les estratègies més emprades en el discurs científic. La trobem també, encara que no de manera tan freqüent, en el text de divulgació que estem analitzant. Això sí, quan s'empra en els textos de divulgació científica, “les operacions de definició han de fer el seu *definiens* molt més explícit que el *definiendum*, si es vol incrementar la seua intel·ligibilitat” (Salvador 2011, 92). En el llibre que ens ocupa, es tracta d'explicar el significat dels termes neurològics (4).

- (4) Un «fantasma», en el sentit en què els neuròlegs utilitzen el terme, és un record o imatge d'una part del cos, normalment una extremitat, que persisteix durant mesos o anys després d'haver-la perdut. Els fantasmes, que ja es coneixien a

l'antiguitat, van ser descrits i explorats amb tota mena de detalls pel gran neuròleg nord-americà Silas Wier Mitchell, durant la Guerra de Secessió i en els anys subsegüents. (91)

[A 'phantom', in the sense that neurologists use, is a persistent image or memory of part of the body, usually a limb, for months or years after its loss. Known in antiquity, phantoms were described and explored in great detail by the great American neurologist Silas Weir Mitchell, during and following the Civil War.] (66)

En aquest exemple, veiem la definició prototípica encapçalada amb el verb *ser*. És l'estructura més clàssica (X + és + explicació) que, normalment, dedica tota una frase a l'explicació del fenomen. Això la fa menys *econòmica* i menys ràpida que les dues anteriors. Per això, Sacks hi recorre quasi exclusivament quan un terme (en aquest cas *fantasma*) es converteix en el centre d'atenció, quan en la història que conta no és un mer símptoma, sinó un protagonista. Com veiem en la frase següent a la de la definició, l'autor continua explicant coses relacionades amb els *fantasmes*.

4.3. Paràfrasis o aclariments discursius

La línia de demarcació entre les definicions i les paràfrasis és borrosa i fins i tot s'hi podrien establir subtipus en una escala que aniria de l'una a l'altra. La finalitat de tots dos recursos és la mateixa: aclarir un terme. Les paràfrasis, però, solen anar darrere del terme en qüestió introduïdes amb guionets, parèntesis o comes (Cassany, López & Martí, 93-94). Es tracta de donar-ne una altra versió, dita amb altres paraules perquè sigui més fàcil de comprendre. La paràfrasi, però, és una estratègia més freqüent en Sacks, ja que facilita la comprensió d'un terme presumptament desconegut per al lector amb aposicions no massa llargues.

- (5) Ara sé que l'anmèsia [*sic*] retrògrada és, fins a cert punt, molt corrent, si no universal, en els casos de la síndrome de Korsakov clàssica —una devastació de la memòria profunda i permanent però «pura», ocasionada per la destrucció alcohòlica dels cossos mamil·lars— és molt poc habitual, fins i tot entre els bevedors més empedreïts. (60)

[I know now that retrograde amnesia, to some degree, is very common, if not universal, in cases of Korsakov's. The classical Korsakov's syndrome —a profound and permanent, but 'pure', devastation of memory caused by alcoholic destruction of the mammillary bodies— is rare, even among very heavy drinkers.] (39)

- (6) Per què, tot això? Doncs perquè el discurs, el discurs natural, no consta únicament de paraules, ni (com pensava Hughlings Jackson) de «proposicions». Consisteix en una *emissió* —una projecció exterior de tot el sentit amb tot el propi ésser—, la comprensió de la qual va infinitament més enllà de la simple identificació de paraules. (110)

[Why all this? Because speech —natural speech— does not consist of words alone, nor (as Hughlings Jackson thought) 'propositions' alone. It consists of *utterance* —an uttering-forth of one's whole meaning with one's whole being— the understanding of which involves infinitely more than mere word-recognition.] (81)

En els exemples (5) i (6) ens trobem amb incisos col·locats entre guions, tant en català com en anglès. En el primer cas glossa “la síndrome Korsakov”, que apareix molt sovint al llarg del llibre. Es va recordant en què consisteix i també s’hi va afegint més informació sobre aquesta síndrome. Quan més endavant en el llibre apareix una altra vegada aquesta denominació de la síndrome, l'autor recorda que ja ho havia explicat en un dels capítols anteriors per a no repetir-se: “un altre pacient amb la síndrome de Korsakov de qui ja he parlat àmpliament en el capítol 2” (pàg. 145). En l'exemple (6) es dona una breu acotació de *emissió / utterance*, que apareix en cursiva, ja que es tracta d'un ús terminològic d'aquest mot.

En moltes ocasions, ens podem trobar amb casos (7) que classificariem com a definició, però que porten un connector textual característics per a fer aclariments *és a dir / i.e.*, i, per tant, tendiríem a incloure'ls en la categoria de les paràfrasis. Això demostra la proximitat de les dues categories que sovint se solapen. El nostre criteri per a distingir les dues estratègies es basa a classificar com a paràfrasis els segments que continguin un connector reformulador (7) i (8) o que donin una explicació parcial (8).

- (7) Tots els nombres de sis xifres que els bessons s'havien intercanviat eren nombres primers, és a dir, nombres que no es poden dividir per cap altre nombre enter, si no és ell mateix o la unitat. (251)

[All the numbers, the six-figure numbers, which the twins had exchanged were primes –i.e., numbers that could be evenly divided by no other whole number than itself or one.] (202)

- (8) Jo vaig tenir un pacient, tractat amb Salvarsan pel mateix Ehrlich, que va començar a patir *tabes dorsalis* –una forma de neurosífilis– més de 50 anys després d'haver-la contret [...]. (136)

[I had one patient, treated with Salvarsan by Ehrlich himself, who developed *tabes dorsalis* –one form of neurosyphilis– more than fifty years later.] (103)

- (9) Amb una història com aquella i les condicions tan lamentables en què es trobava –tenia espasmes i atetosi, és a dir, moviments involuntaris de les dues mans, acompanyats d'una absència de desenvolupament visual–, esperava trobar-me una dona retardada i en estat de regressió. (83)

[Given this history, and her pathetic condition—with spasticity and athetosis, i.e., involuntary movements of both hands, to which was added a failure of the eyes to develop– I expected to find her both retarded and regressed.] (59)

En el llibre de Sacks trobem aquest recurs darrere de termes grecollatins en cursiva (8), però també sense (9). Aquesta estratègia, que dona una altra versió del terme amb altres paraules fent-ne una breu explicació, una altra vegada serveix allà on Sacks pensa que el seu públic podria tenir algun problema amb la terminologia de les ciències de la salut. De tant en tant, però, l'empra també per explicar termes d'altres àmbits (7) i així agilitza la lectura per si algú no sap què són p. ex. *els nombres primers*. Així, tenim dos tipus més freqüents en el llibre de Sacks: les aposicions introduïdes per un guionet i pels connectors textuais prototípics per a fer aclariments: *és a dir / i.e.*

4.4. Els sinònims

Un altre recurs força freqüent en el llibre que analitzem és l'ús dels sinònims. Aquest són emprats per expressar un terme (normalment una malaltia) amb un altre mot o grup de mots. En molts casos s'introdueix primer el nom científic presumptament *desconegut*

(p. ex. d'una malaltia) i després (entre parèntesi o amb la conjunció *o / or*) una altra denominació més popular (10) o a l'inrevés (11).

- (10) En aquest cas hi havia una «prosopagnòsia» o agnòsia de cares absoluta; l'home ni tan sols era capaç de reconèixer cares, sinó d'imaginar-ne o recordar-ne cap. (62)

[There was an absolute 'prosopagnosia', or agnosia for faces. This patient was not only unable to recognize faces, but unable to imagine or remember any faces [...].] (41)

- (11) El 1969 vaig administrar L-Dopa a aquests pacients afectats per la malaltia de la son o postencefàlítica. La concentració d'L-Dopa –un precursor del neurotransmissor dopamina– en el seu cervell era del tot insuficients [...]. (124-125)

[In 1969, I gave these sleepy-sickness or post-encephalitic patients L-Dopa, a precursor of the transmitter dopamine, which was greatly lowered in their brains.] (93)

L'autor juga amb els noms *coneguts* i *desconeguts*. Quan empra primer el *desconegut* (10), l'altre hi és per a ajudar a entendre el seu significat. Quan es fa al revés, en diversos casos, serveix a Sacks per a ensenyar al lector aquesta denominació científica (11), perquè la tingui connectada amb l'altra, la més popular, i l'entengui quan la torni a emprar en un altre moment.

També trobem casos en els quals primer es presenta el nom popular de la malaltia i entre parèntesis el nom en la denominació científica grecolatina (12). Tot indica que aquí es tracta d'assegurar la precisió en la designació de la malaltia sense sacrificar la comprensibilitat per al públic general.

- (12) L'oblit de la malaltia de la son (*encephalitis lethargica*) i el de la síndrome de Tourette tenen moltes coses en comú. (124)

[The forgetting of sleepy-sickness (*encephalitis lethargica*) and the forgetting of Tourette's have much in common.] (93)

Es veu que la *malaltia de la son* (*sleepy-sickness*) es pot referir a diverses malalties. En català, la traductora ha seguit l'estratègia de Sacks, ja que la malaltia té diverses interpretacions en les dues llengües. En els dos casos se sol confondre, entre altres, amb la *tripanosomiasis africana humana*, perquè en anglès es coneguda amb un nom molt semblant, com *sleeping sickness* i en català igual que l'anterior: *malaltia de la son* (TermCat). És evident que l'autor vol evitar la confusió, ja sigui entre *sleepy-sickness* i *sleeping sickness* o amb una altra malaltia. Usar el nom científic és la manera més efectiva de fer-ho.

4.5. La comparació / els similis

Aquesta estratègia consisteix a comparar un objecte amb un altre que se suposa que és més conegut, “per fer més sensible aquell o una propietat d'aquell” (DIEC2). Sacks l'empra, sobretot, per explicar els termes neurològics comparant-los amb expressions populars fàcils de comprendre i d'interioritzar.

- (13) (Pacient:) Aquesta «propiocepció» és com la vista del cos, és la manera que té el cos de veure's a si mateix. I si aquest sentit desapareix, com m'ha passat a mi, és com una ceguesa del cos. El meu cos no es pot veure a si mateix si ha perdut

els ulls, oi? Per tant, sóc jo qui l'haig de veure; jo haig de ser els seus ulls, no és així? (70)

[(Patient:) This “proprioception” is like the eyes of the body, the way the body sees itself. And if it goes, as it’s gone with me, it’s like the body’s blind. My body can’t “see” itself if it’s lost its eyes, right? So I have to watch it— be its eyes. Right?’] (47)

En aquest cas, a través del que diu la seva pacient, explica als lectors en què consisteix la *propiocepció* amb símls, perquè sigui fàcil d'entendre, ja que suposa que molts dels seus lectors no sabran de què es tracta. Podia haver-ho explicat, per exemple, amb una definició, però en diversos casos com aquest dóna la preferència a aquest recurs que és, sens dubte, més difícil de crear, però és dels més fàcils per a entendre.

(14) (Pacient:) Tenir la síndrome de Tourette és brutal, és com estar sempre borratxo. Estar sota els efectes de l'haldol és avorrit, et converteix en un home sobri i normal, i en cap dels dos estats ets realment lliure... (134)

[(Patient:) Having Tourette’s is wild, like being drunk all the while. Being on Haldol is dull, makes one square and sober, and neither state is really free...] (101)

El segon exemple és del mateix tipus que l'anterior. Es tracta, doncs, de facilitar al màxim la sensació que té el pacient al lector amb una comparació molt popular. En aquest cas Sacks podia haver exemplificat una sèrie de símptomes que pateixen els afectats per la malaltia de Tourette, però ha fet una cosa pragmàticament més econòmica, més fàcil d'entendre i d'imaginar-se i, per tant, molt més efectiva.

(15) L'hemisferi esquerre, com un ordinador adherit el servei bàsic de tot ésser humà, està dotat per a la programació i l'esquematització, i la neurologia clàssica s'interessava més pels esquemes que per la realitat; per això, quan finalment van sorgir algunes de les síndromes de l'hemisferi dret, van ser considerades estranyes. (18)

[The left hemisphere, like a computer tacked onto the basic creatural brain, is designed for programs and schematics; and classical neurology was more concerned with schematics than with reality, so that when, at last, some of the right hemisphere syndromes emerged, they were considered bizarre.] (4)

En el cas de *l'hemisferi esquerre*, no es tracta ni tan sols que els lectors no coneguin aquesta denominació, sinó de la seva funció i importància. Comparar-lo amb un ordinador evoca pensaments com ara: quelcom complex amb moltes funcions, quelcom molt important, quelcom que dirigeix el funcionament, etc. Això fa que els lectors comprenguin la preocupació de la neurologia clàssica per aquesta part del cervell i el contrast amb els interessos sobre l'hemisferi dret.

(16) Això ens condueix a la pregunta final: hi ha «lloc» en el món per a un home que és com una illa, que no es pot adaptar ni integrar en el tot? Pot aquest «tot» adaptar-se, fer lloc a aquest ésser singular? (284)

[This brings us to our final question: is there any ‘place’ in the world for a man who is like an island, who cannot be acculturated, made part of the main? Can ‘the main’ accommodate, make room for, the singular?] (231)

En aquest exemple, Sacks no fa la comparació directament amb la malaltia, sinó que expressa amb el símil la relació que té el seu pacient autista amb la societat. Es tracta d'una part de la metàfora (17) que desenvolupa al llarg d'aquest cas clínic *L'artista autista / The Autist Artist*, en el qual compara el seu pacient autista amb una illa separada del continent (la resta de la societat). D'aquesta manera, l'autor intenta fer entendre el món intern dels qui pateixen aquest trastorn neurològic i, en especial, del protagonista de la història. També és una reflexió i crítica social sobre el *no* futur d'aquestes persones, que moltes vegades no només queden aïllades per la seva malaltia, sinó pel tractament que reben dels altres.

(17) «Cap home és una illa, completa en si mateixa», va escriure Donne. Però això és precisament l'autisme: una illa, separada del continent. (284)

[‘No man is an island, entire of itself,’ wrote Donne. But this is precisely what autism is –an island, cut off from the main.] (230)

5. Conclusions

Hem exposat les estratègies més freqüents que emprava un dels escriptors-científics més llegits, Oliver Sacks, en la seua obra més emblemàtica, *L'home que va confondre la seva dona amb un barret*. A l'hora de *contar* la ciència a un públic general, l'autor es troba amb la necessitat de conservar certs trets del discurs científic, com la terminologia, però, alhora han de *traduir* el seu discurs perquè sigui comprensible. El gènere híbrid dels casos clínics literaturitzats que ens presenta Oliver Sacks és un magnífic exemple de la negociació de significats que es produeix entre l'autor i els lectors. L'escriptor, conscient d'aquest repte, emprava la terminologia neurològica bé de manera directa –quan està segur que els lectors comparteixen amb ell el coneixement sobre els termes emprats–, bé acompanyant-la amb diversos recursos per a desterminologitzar el seu discurs, com els que hem detallat en aquest article. D'aquesta manera, es redueix l'opacitat del text i esdevé més accessible per a tothom. Hem vist que tampoc no abusa d'aquestes estratègies, ja que si un terme es repeteix sovint, no torna a descontextualitzar-lo sempre, sinó únicament les primeres vegades que apareix. Per això, malgrat que en el llibre trobem una gran quantitat d'aquests recursos, el text resulta molt llegidor i desenvolupa una funció quasi *didàctica*. Cal remarcar també que cap de les estratègies analitzades no trenca la línia narrativa del text, gràcies a la brevetat i a la integració dins de l'oració, fins i tot en els recursos propis del discurs científic, com ara en la definició. Sacks aconsegueix, per tant, un equilibri entre els dos mons, entre la neurologia científica i la divulgació literària, sense perdre lectors de camí ni renunciar tampoc al rigor.

Obres citades

- Acadèmia Valenciana de la Llengua. *Diccionari normatiu valencià*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2016. Disponible en: <http://www.avl.gva.es/lexicval/>
- Cabré, M. T. *La terminologia: la teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries, 1992.
- Cassany, D. “Análisis de la divulgación científica: modelo teórico y estrategias divulgativas.” *Lingüística y cultura. XIV Congreso de la Sociedad Chilena de Lingüística*. Osorno: Editorial Universidad de Los Lagos, 2003. 57-80.
- Cassany, D., C. López & J. Martí. “La transformación divulgativa de redes conceptuales científicas. Hipótesis, modelo y estrategias.” *Discurso y sociedad* 2 (2) (2000): 73-103.
- Eagleman, D. *Incognito: The Secret Lives of the Brain*. Nova York: Penguin Random House, 2011.
- Francis, G. & A. Kramer-Dahl. “From clinical report to clinical story: Two ways of writing about a medical case.” En E. Ventola ed. *Functional and Systemic Linguistics: Approaches and Uses*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 1991. 339-368.
- Grabowski, M. ed. *Neuroscience and Media: New Understandings and Representations*. New York/Oxon: Routledge, 2015.
- Hoffmann, R. “The Metaphor, Unchained.” *American Scientist* 94 (2006): 406–407.
- Institut d'Estudis Catalans. *DIEC2: Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona/Palma/València: Enciclopèdia Catalana/Edicions 62/Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Moll/3 i 4, 2007. Disponible en: <http://dlc.iec.cat>
- Termcat: Centre de Terminologia. *Cercaterm*. Barcelona: Termcat, 2016.
- Sacks, O. *The Man Who Mistook His Wife for a Hat and Other Clinical Tales*. Nova York: Touchstone Books, 1998.
- . *L'home que va confondre la seva dona amb un barret* (traducció de Margarida Trias). Barcelona: Proa, 1999.
- Safir, M. A. ed. *Storytelling in Science and Literature*. Lewisburg: Bucknell University Press, 2014.
- Salvador, V., C. Macián & M. J. Marín. “La construcción de las profesiones sanitarias a través de las revistas especializadas.” *Discurso & Sociedad* 7 (1) (2013): 73-96.
- Salvador, V. “La difusió social dels sabers científics: pràctiques i comunitats discursives.” *La llengua i la literatura: història i actualitat*. Castelló de la Plana: Institut d'Estudis Catalans/Universitat Jaume I, 2004. 97-101.
- . “‘Saps què vull dir?’ Reflexions sobre la pragmàtica de les definicions.” En M. Veyrat & E. Serra eds. *La lingüística como reto epistemológico y como acción social*. Madrid: Arco Libros. 2009. Vol. II, 721-733. Disponible en: [http://cei.udc.es/uploads/archivos/files/\[11\]%20Pragmatica%20de%20la%20definicion.pdf](http://cei.udc.es/uploads/archivos/files/[11]%20Pragmatica%20de%20la%20definicion.pdf)
- . “Paraula i cultura de la salut: indagacions de lingüística mèdica.” *Caplletra* 50 (2011): 89-106.
- . “Un nuevo modelo de discurso biográfico.” En E. Balaguer, M. J. Francés & V. Vidal eds. *Aproximació a l'altre/An approach to the other: Biografies, semblances i retrats/Biographies, resemblances and portraits*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2015a.
- . “Autorrelato e identidades profesionales: Sobre autobiografías de científicos y médicos.” *Annali di Ca' Foscari. Serie occidentale* 49 (2015b): 57-74.

- . "The Clinical Case Report as a Discourse Genre in the Context of Professional Training." En P. Ordóñez-López & N. Edo-Marzá eds. *Medical Discourse in Professional, Academic and Popular Settings*. Bristol: Multilingual Matters, 2016. 31-54.